

Csorba Győző: Időjáték

Csorba Győző új verseskötve a mai magyar líra kiváló teljesítménye. Csöndben érlelődő és mélyülő, akrobatikus látványok helyett problémagazdagságával és formakultúrájával ható költészet. Tele kétellyel, nyugtalansággal:

*Meddig lesz elég erős
az emlék a szokás a képzelet
a védekező-makacs önzés
meddig őrzik a bolyhos zugokat
a hit s a fészkek zugait melyekben a szó
meg tud születni*

Vajon betöltheti-e a lélek úrét a köznapi öröm, s nem kell-e kétségbeesni a „szív csödjén”, az ágyékkal és bendővel behelyettesített ember morális kudarcán? De az aggodalom szavai mellett ott vannak az éber védekezés is. A maga teremtette idillekben a veszélyeztetett életerő gyűjt energiát és ítéli fontosnak a pluszt, ami a gondolat s a tett után a lélekben visszamarad. Az „önfeledten sohasem” szigorú tartásával lép túl a hamis válaszokon: a szkepszisén — hisz még „jelképnek se jó” az ősz — éppúgy, mint a filantrópiáén —, mert „kenyér bal orca megbocsátás: trágyája az anti-világnak”. Az egyéniség, a magány babitsi zártságú köreit — önmaga számára „börtön és fogoly” egyszerre — paradox fordulattal tágítja világgá: „Szigetem szigorúan sziget: senkit nem engedek rá, hogy mindenki ráférjen.” Ha más nem, a biológiai optimizmus mondatja ki vele a végső szót; a természet életet termő s megállíthatatlan körforgásának biztató élménye. Nem önmagáért: másokért akar példa lenni.

A törvényt kereső költő: a verset megtisztítja a ráaggatott költőiségtől (hasonlatoktól, színektől, melódiától), hogy belőle csak a lényeg csontváza maradjon. A szó plazmaállapota, „sűrített létezés”, mely a feszültséget a tartalmatlan kapcsolószó és pihenőkre csábító írásjelek térfogatcsökkenésével fokozza. Innen lírája archaikus ereje. Él benne a világban való kitarulkozás vágya, a menedékkeresés, az otthonteremtés ösztöne, de az ilyesféle érzelmi megoldás intellektusát teljesen nem elégítheti ki. Felület és mélység, törvény és akarat konfliktusaiból párolódik le ironikus hajlama, hangjának különös fanyarsága. A gondolatot szinte definitív pontossággal fogalmazza meg, mégis jut a mondandóból a vers atmoszférájának is; lírájában a kedély, a ritmus éppoly költeményépítő erő, mint a ráció.

Költő és költemény: semmi távolság köztük. Az egyéniség és mű — mint „nyelv és kiáltás” teljesen egybevágó megfelelés. Seholy semmi prófétai allűr; a költő tudja, „jobb a kinyílt kéz, mint a fölfeszített”. A törvényt az igénytelen dolgokban leli meg: a pernyefűben, mely az atomhalál után az élet „vereségből kimentett lobogójaként” emelkedik magasra. Lírai szemlélete pozitívista: az impresszionisztikus sejtelmességgel szemben tényekből építkező. De nem reked meg a tényeknél; a versbe vett köznapi tárgyakkól — még az időt sem elvontságnak, hanem konkrétumnak értelmezi — filozofikus magaslatokra jut. Meglepő költészetének kulturáltsága; olvasmányai azonban nem idegenítik el a világtól, inkább élményei mélyebb elemzését teszik lehetővé. Megóvják az „életes” költészet fölszínességétől.

Csorba Géza mives költő. A lírai feladatot — lett legyen az a nehéz rím- és ritmusképletek bonyolultsága avagy a ragrímek ősi monotonája — mégis keresettség nélküli természetességgel, a poeta natus könnyedségével oldja meg. Csak az egyszerű vizsgálgódás konstatálja a szabad vers és a szonett, az aforizmatikus négy-soros és a nagy gondolati ódák között hullámzó formagazdagságot. Verse nem verszerű, hanem a dikció egyszerű bensőségességével zeng.

A kötet átlagszínvonala magas. Önmaga mércéjétől talán csak a költői publicisztika (*Római jegyzetek, A Louvre szobrai*), valamint az arckép és az önarckép

lehetőségei közt imbolygó portréversek (*Mórát olvasva, Biberach szemével*) maradnak el. Idegen Csorba egyéniségétől a fantáziaköltemény típusa is (*Az úr köszöbén*). De ellensúlyozza őket néhány — a verseskönyv fölé nővő, maradandó élményt nyújtó — költemény, elsősorban az 1970, a *Temetés előtt, A jelen örömei* és a *Meddig*. Iszony és lázongás, csönd és nosztalgia, szenvedély és ironia jelzik bennük az érzésskála szélességét. Csorba Győző lírája, mely a pannon tájba gyökerezett, s a Nyugat harmadik nemzedékének teljesítményéből nőtt ki, majd a latin világosság stíluseszménye felé fejlődött, a lírai realizmus eszközeivel is korunk nyugtalanságait és bizonyosságait fejezi ki. (*Magvető, 1972.*)

GREZSA FERENC

Veress Dániel: Vándorúton

A táj, ahol ez a vándorút átvezet, a világirodalom. Az otthon, ahonnan a vándor nekiindult, Erdély, azon belül Sepsiszentgyörgy. Veress Dániel a sepsiszentgyörgyi színház dramaturgja, több történelmi dráma és sok esszé, tanulmány, bírálat szerzője. *Vándorúton* címen a Kritérion kiadásában most megjelent kötete esszéket, tanulmányokat tartalmaz. Gúnynak ne vegye se ő, se az olvasó ezeket az elemi információkat. Szükségből teszem, tudom, hogy elkelnek. S hogy az ifjabb olvasók is értsék, miről van szó, még elmondom: Sf. Gheorghe, vagyis Sepsiszentgyörgy a mai Románia középpontja táján, Brassóhoz 30 kilométernyire Kovászna megyében a Baróti-hegység keleti lábánál s az Olt mellett fekszik. Lakóinak száma 25 ezer körül lehet. Kisebb tehát Kaposvárnál, Salgótarjánál, Szekszárdnál — Nyíregyházáról, Győrről nem is beszélve. Emellett Kolozsvártól is elég messze esett. — Közel van viszont Mikes Zágonyához, Dózsa Dálnokjához, Kőrösi Csoma Sándor és Gábor Áron pátriájához. És évszázadokon át kulturális centruma volt Háromszék vármegyének.

Ez a hagyomány s a helyzet által is edzett életrealitás lehet az oka, hogy a romániai magyar irodalomnak Sepsiszentgyörgy ma egyik legvitálisabb, legjellegzetesebb góca. Ez az a város, ahol az orvosok is — persze, a legjobbak — olyan gondtal és felelősséggel törődnek a kultúra, az irodalom ügyeivel, mint a szellemi épség és egészség alapjával. Csiki László, Farkas Árpád, Magyar Lajos, Vári Attila itt értek olyan írónak, költőnek, akikkel már az egész magyar nyelvterületen számolni kell. Legtöbb joggal a Buda, Ratkó, Ágh; Kiss Benedek, Kovács István, Utassy nevével jelölhető hazai áramlattal lehetne őket rokonítani.

Veress Dániel jóval idősebb tőlük. Nemcsak társuk tehát, de egyben-másban ösztönzőjük is. Kötete már csak ezért is figyelemre méltó. De nemcsak ezért. Veress az esszét véli legsajátabb műfajának. Tudja, hogy az esszében milyen nagy szerepe van az alkotói szuverenitásnak: a sajátos látás, ízlés, érdek és szándék érvényesülésének. Kit ne érdekelne tehát, hogy egy erdélyi írástudó milyennek látja, mért véli a maga számára ma fontosnak Péterfy Jenőt, Németh Lászlót; Stendhalt, Thackerayt, R. Martin du Gard-t, Thomas Mannt, May Károlyt; F. Kafkát, H. Böllt, Simone de Beauvoir-t, a francia „új regény”-t, Beckettet, Graham Greent? Mint vélekedik Faulknerről, Hemingwayről, Kavafiszról, Illyés Gyuláról?

Ez a felsorolás persze még tárgyjegyzéknek sem pontos, mert Veress Dániel közelítésmódja sohasem iskolás. Ahhoz is, ami köztudott, egy-egy lényeghez vezető szempont fényásványában, a felfedező ajzott figyelmével jut el. Örley István alakját például Ottlik regényhőse felől idézi fel; Stendhalt az anyagához való viszonya s az analízis tényei felől; Salingert a *Zabhegyező* hőse révén jellemzi; M. du Garde-ban a hagyományos regényforma problémájára figyel; Beckettől való gondolatait a Nobel-díjról szóló tünődés keretébe ágyazza. Máskor a kérdésnek a jelenség történetéből képződött vonatkozásait is vizsgálja. Kafkáról szólva például a mű hatását